

УДК: 37.091.2

DOI [https://doi.org/10.46922/2306-6806-2020-1-1\(13\)-9-17](https://doi.org/10.46922/2306-6806-2020-1-1(13)-9-17)

*КАНАФОЦЬКА Г. П., координатор Центру соціального лідерства
H. KANAFOTSKA, Coordinator of the Center for Social Leadership*

ВИЗНАЧАЛЬНА РОЛЬ ЦІННОСТЕЙ У СВІТОГЛЯДНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ

DETERMINING VALUE OF VALUES IN GLOBAL TRANSFORMATIONS

У статті автор привертає увагу до визначальної ролі цінностей у світоглядних трансформаціях, що безпосередньо впливає на моральне здоров'я як окремого індивіда, так і суспільства в цілому. Аналізує чинники впливу на формування ціннісних орієнтацій особистості в умовах суспільних трансформацій та пропонує механізми ефективного включення в них освітньої сфери.

Автор акцентує увагу на важливості духовних цінностей, які завжди були і будуть найважливішою складовою формування світогляду людини. Цінності визначають стандарти нашої поведінки та свідчать про наш рівень свідомості, який проєктується на площину відповідальності за результати прийнятих нами рішень. І хоча цінності не підлягають чіткому раціональному логічному науковому визначенню, але це те, що лежить у площині руху до певного ідеалу і володіє потенціалом блага, та те, що спонукає до дії, спрямованих на досягнення цього блага. І цей рух стосується діяльності усіх учасників будь-яких соціально-економічних систем: сімей, організацій, держав.

Практика свідчить про те, і Україна не є виключенням того, що саме формування і сповідування в соціумі відповідних цінностей в конкретний історичний момент його розвитку, здатні сформувати нову генерацію людей, які стануть ініціаторами і рушіями потужних суспільних змін і трансформацій. Шляху до суспільних трансформацій передують шляхи світоглядних трансформацій. До таких трансформацій автор зараховує: зміна світогляду, що дозволяє рухатися шляхом цивілізаційного виробу країни; питання цивілізаційного вибору країни як суб'єкта світової історії - це передусім вибір способу життя і цінностей, які є визначальними для її громадян на тому чи іншому етапі становлення держави; цивілізаційний вибір – це не вибір місця у світі, а вибір парадигми і стратегій реалізації власного розвитку у світі; цивілізаційний вибір країни не повинен вступати у суперечність з архетипами її культури й особливостями ментальності її народу; кожна культура має здійснити свою, закладену в її глибинних основах місію та поклонання. І саме освітні трансформації мають стати ключовими у майбутніх суспільних трансформаціях як результат відповідного духовно-морального виховання та формування цінностей підрастаючого покоління.

Зазначено, що цінності відіграють визначальну роль у світоглядних трансформаціях як окремого індивіда, окремих громад, так і соціуму та нації в цілому.

In the article, the author draws attention to the decisive role of values in worldview transformations, which directly affects the moral health of both an individual and society as a whole. It analyzes the factors influencing the formation of value orientations of the individual in the conditions of social transformations and proposes mechanisms for the effective inclusion of the educational sphere in them.

The author emphasizes the importance of spiritual values, which have always been and will be the most important component of shaping a person's worldview. Values determine the standards of our behavior and indicate our level of consciousness, which is projected on the plane of responsibility for the results of our decisions. And although values are not subject to a clear rational logical scientific definition, but it is what lies in the plane of movement to a certain ideal and has the potential of good, and what motivates action to achieve this good. And this movement concerns the activities of all participants in any socio-economic systems: families, organizations, states.

Practice shows that Ukraine is no exception to the fact that the formation and confession of relevant values in society at a particular historical moment of its development can form a new generation of people who will initiate and drive powerful social change and transformation. The path to social transformations is preceded by the path of worldview transformations. To such transformations the author considers: change of world outlook that allows to move by a civilizational product of the country; the question of the civilizational choice of the country as a subject of world history is, first of all, the choice of the way of life and values that are decisive for its citizens at one or another stage of the formation of the state; the choice of civilization is not the choice of a place in the world, but the choice of paradigm and strategies for the realization of one's own development in the world; the civilizational choice of a country should not conflict with the archetypes of its culture and the peculiarities of the mentality of its people; each culture must fulfill its deep-rooted mission and vocation. And it is educational transformations that should become key in future social transformations as a result of appropriate spiritual and moral education and the formation of values of the younger generation.

It is noted that values play a decisive role in the worldview transformations of the individual, individual communities, and society and the nation as a whole.

Ключові слова: цінності, духовність, мораль, свідомість, трансформаційне суспільство, світоглядні трансформації, інформаційний простір, освіта, просвіта, виховання.

Key words: values, spirituality, morality, consciousness, transformational society, worldview transformations, information space, education, education, education.

Постановка проблеми. Динаміка цінностей у громадян України, що, у свою простір доповнюється надтериторіальним. Основою цього процесу стає суспільних процесів, формування нової чергу, призводить до змін всієї системи соціальних відносин і впливає на інтенсивна інформатизація, коли час і системи економічних відносин та зміна соціально-політичних орієнтирів призвели до кардинальної переоцінки моральне здоров'я суспільства. Крім того, простір зникають і виникає інформаційний гіперпростір, що пов'язаний із в глобалізованому світі соціальний

взаємодією соціальних спільнот як на світовому, так і на рівні групи країн. В основі такої взаємодії лежать новітні технології, які змінюють сучасне виробництво та процеси надання послуг, уявлення людини про свої можливості, адже зміни носять системний характер і відбуваються у різних планах: екологічному, економічному, політичному, в сфері законодавства, демографічному, культурологічному, психологічному, тощо. Існуюча впродовж десятиліть ціннісна система руйнується, а нова формується в складних умовах суспільних змін. Триває хворобливий, часто суперечливий процес докорінної переоцінки всієї сукупності цінностей. Цим, значною мірою, зумовлені труднощі адаптації особистості до вимог нового часу. Ключем до розуміння чинників, форм і наслідків такої переоцінки є процеси демократизації та розвитку ринкових відносин, які аж ніяк не зводяться лише до економічних змін. Змінюється вся система соціальних відносин, яка, у свою чергу, впливає на моральне життя суспільства [7, с. 79].

Цінності і відповідно їм сформована суспільна мораль - феномен конкретно-історичний. Морально-етична спроможність громад і індивідів, які їх формують, суттєвим чином позначається на особливостях конкретного (в національно-історичному відношенні) громадянського суспільства. Цінності і відповідна їм моральна свідомість соціуму визначають характер суспільного побуту, притаманний тій чи іншій цивілізації. Моральна свідомість стає основою моральної практики, повсякденності мільйонів членів суспільних спільнот. Будучи певним відтеркаленням політичних, економічних, ідеологічних процесів, мораль здійснює зворотній вплив на ці процеси. Саме мораль є тим особливим інструментом, який випрацювало суспільство у процесі свого історичного розвитку для регулювання поведінки кожної людини з наміром не руйнувати, а зберігати та зміцнювати суспільний організм [7, с.79].

Освіта не є поза контекстом впливу на формування даних процесів, що, у свою чергу, потребує відповідних трансформаційних змін і в освітній сфері, яка безпосередньо впливає на формування світогляду підрастаючого покоління, базованого на відповідних йому цінностях. З огляду на відсутність існування «нейтрального» світогляду та з розумінням того, що, кожен світогляд несе власну систему уявлень про людину, її гідність, сенс її життя, покликання і т.д., можна стверджувати, що зміст, а також методи навчально-виховної

діяльності завжди базуються на певному світогляді, який у більшості наших освітніх закладах носить матеріалістичний характер, і лише в поодиноких випадках, особливо у державних та комунальних закладах освіти, апелює до духовної спадщини українського народу. Динамічні зміни у світі і, зокрема, в Україні зумовлюють необхідність формувати відповідні ціннісні орієнтири людини як в освіті, так і в суспільстві загалом, що у перспективі формуватиме суспільну мораль та відродить духовність нації [10, с.12-13].

Аналіз досліджень і публікацій.

Системні дослідження чинників впливу на формування цінностей, світогляду, моралі та духовності частково досліджувалися та продовжують досліджуватися багатьма вченими і практиками світу, включаючи і вітчизняних. Підходи системних теоретиків Х.Фон Фостера, Н.Луманна, Х.Штірліна і Г.Геркена заперечують взагалі існування глобальної екологічної кризи та нашоюхують на бездумне продовження процесів руйнації навколишнього середовища людською спільнотою. Конструктивістський підхід Б.Шміда, Х.Матурана і Ф.Варели пропонує односторонні стабілізуючі системні способи, які не прив'язані до об'єктивної дійсності. Названі підходи не пов'язані з еволюцією свідомості. Найбільш значний внесок, на наш погляд, в дослідження означеної проблеми здійснили Р.Штайнер, Ф.Глазл, Б.Лівехуд, тому що в основу досліджень поставили творчий і духовний компонент людської особистості. Подібними дослідженнями займалися і займаються багато інших вчених і практиків різних сфер діяльності в зарубіжних країнах, а саме М.Планк, Р.Генон, М.Голстейн, Ф.Голстейн, Дж.Гелбрейт, П.Шарден, К.Поппер, Д.Повелок, Ф.Сімон, Е.Маслоу, К.Уілбер, С.Гроф, Ч.Тарт, А.Маслоу, Е.Сутч, Стівен Кові та інші. Цих проблем торкаються в різні періоди часу радянські та вітчизняні вчені і практики, а саме В.Вернадський, А.Богданов, Н.Кондратьєв, наші вітчизняні практики та вчені-сучасники - Б.Гаврилишин, М.Мариневич, Р.Арцишевський, В.Андрущенко, М.Михальченко, С.Бондарук, В.Бортніков, І.Каганець, В.Тронь, Ю.Канигін, Г.Калитич, В.Джелалі, Г.Андрущук, Н.Єрмошенко, Є.Донченко, М.Шульга та інші. Дослідження з даних питань викладені у багатьох колективних працях науковців інститутів Національної академії наук України. У педагогіці, у т.ч. вітчизняній, ідеї духовності розвивали Г.Сковорода, А.Коменський, К.Ушинський, В.Сухомлинський, Л.Ващенко та

продовжують розвивати в сучасній вітчизняній педагогіці В.Кремень, Р.Арцишевський, О.Сухомлинська, І.Бех, Е.Помиткін, В.Білоусова, М.Боришевський, А.Вірковський, С.Гончаренко, Г.Данилова, В.Добровольський, К.Дорошенко, Г.Жирська, О.Кононко, Т.Поніманська, О.Ростовцева, О.Склярєнко, Ю.Стежко, Ю.Танюхіна, Т.Шангірей, О.Дробницький, М.Рокич, В.Ядова та інші.

Мета статті. Продемонструвати роль освіти та просвіти у забезпеченні процесів духовно-морального виховання та формування при цьому відповідних цінностей особистості як засадничих умов світоглядних особистісних та суспільних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Почнемо з висновків статті «Сучасна школа в трансформаційному суспільстві та її вплив на формування цінностей підростаючого покоління в контексті відродження духовності нації» [10, с.23-24]:

Цінності і відповідно їм сформована суспільна мораль - феномен конкретно-історичний.

Державна політика безпосередньо впливає на формування відповідної їй суспільної моралі та формує відповідні механізми і засоби її пропаганди, що знаходить підтвердження в законодавчо-нормативних актах, скерованих виключно на питання економіки та виправдання її падіння, а не на формуванні та підтримці суспільної моралі, базованої на загальнолюдських цінностях та цінностях українського народу, що веде до відродження духовності нації.

Саме духовність нації визначає і забезпечує інноваційний поступ майбутнього держави, у тому числі й освітньої сфери, що формує у перспективі й економічні показники її розвитку та дає змогу визначати і забезпечувати пошуки шляхів розв'язання соціальних проблем та суспільних викликів.

Процеси демократизації та розвитку ринкових відносин не зводяться лише до економічних змін, а й до змін системи соціальних відносин, яка, у свою чергу, впливає на моральне життя суспільства.

Проблема цінностей стає ключовою на етапах трансформації суспільства.

Кожен з нас є суб'єктом формування як особистих, так і суспільних цінностей.

До чинників впливу на формування ціннісних орієнтацій людини належать політичні, економічні, соціальні, культурологічні, організаційно-правові та інформаційно-психологічні.

Основними носіями моральних цінностей є сім'я, держава, церква та

навчальні заклади.

Сім'я є основою формування цінностей та життєвої позиції особистості.

Процеси суспільної трансформації потребують відповідних трансформаційних змін і в освітній сфері.

Школа є інструментом впливу на формування суспільної моралі в Україні та інституцією формування моральних цінностей підрастаючого покоління.

Механізми та шляхи інноваційного поступу освітньої сфери та означення в ньому місця і особливої ролі шкіл в контексті відродження духовності нації можуть бути сформовані у результаті переходу від «рецептурної» педагогіки до філософії освіти, враховуючи не лише трансформаційні суспільні зміни, а й формуючи суспільний інтерес до освіти.

Візію освіти у вихованні людини в інформаційному просторі потрібно розглядати у площині відкриття бачення та формування саме духовних цінностей в людському житті.

Сучасна школа в трансформаційному суспільстві здатна і повинна впливати на формування цінностей підрастаючого покоління, що і забезпечить у перспективі відродження духовності нації.

Спробуємо розширити загальний контекст даних висновків.

В сучасному світі існує принцип секулярної нейтральності держави, відображеної у 35 статті Конституції України, яка говорить, що держава не може надавати переваги якомусь одному світогляду. Відтак вимога науковців надати монополні права виключно арелігійному світоглядові є рудиментом атеїстичного викривлення принципу нейтральності держави і серйозним порушенням духу і букви Конституції України. Якщо період Просвітництва нас чогось і навчив, то це того, що монополні претензії на атеїстичний світогляд людини є не менш небезпечні, ніж – у свій час – монополні претензії релігії на пізнання світу. Досвід останніх десятиліть свідчить, що знання, які не спираються на тверду ціннісну основу, стають руйнівними для людського суспільства. Виховання людини поза ціннісним полем рано чи пізно призводить до духовних втрат, до релятивізації цінностей [19].

Людське суспільство набуває повноти і збалансованості лише тоді, коли в ньому ефективно засвоєні два досвіди: науки та релігійний досвід пізнання законів духу [3].

Можливість вирішувати проблеми з'явиться тоді, коли ми почнемо орієнтуватись на перевагу цінностей мислення. Які здібності ще знадобляться, щоб відповідно зростати до суспільної

відповідальності? Яким чином протікає процес створення цінностей, як це відбувається, де наше місце в ньому, яка частина відповідальності кожного за події, що відбуваються, з точки зору суспільства? Ці запитання орієнтують на необхідність створення механізму для реалізації в вищій мірі індивідуальної свободи і відповідальності, тому що «Я», як духовне ядро кожної людини, створює доступ до пізнання, яке слугує передумовою моральної дії [11, с.35].

Особистісні цінності є притаманними вже сформованій особистості, яка і покеровується ними при прийнятті рішень в особистому житті, однак не виключає їх поповнення, розвиток чи кореляцію у процесах взаємодії між членами соціальних груп завдяки включенню в дані процеси відповідних комунікацій з відповідною інформацією в них. Цінності та інформація, а саме – пропагандистська по їх поширенню та підтримці – два взаємопов'язані феномени впливу на суспільну свідомість. Пропаганда цілеспрямовано впливає на переконання і формує цінності, а цінності визначають її ефективність та задають критерії оцінки якості життя і безпеки для суспільної свідомості. Практика свідчить про те, що кожен історичний момент потребує формування та поширення конкретних цінностей у будь-якій соціально-економічній системі, до яких відносяться і різні суспільні групи [12, с.23].

При цьому потрібно усвідомлювати, що сучасна інформаційна пропаганда перетворилася на війну культур. Тому доречно згадати змістовне наповнення терміну «культура» [9, с.8].

Термін «культура» виник від латинського «cultura», тобто обробка, виховання, освіта, розвиток, шанування.

Культура (за загальноприйнятим визначенням поняття культури у 1985 році на конференції ЮНЕСКО) – це комплекс духовних, емоційних та інтелектуальних рис суспільства, що виражаються не тільки у мистецтві, а в способі життя, світогляді суспільства на конкретному історичному етапі його розвитку.

Тобто системоутворюючим елементом поняття культури постає категорія світогляду.

Суспільні трансформації та якісні зміни відбуваються під впливом сповідуваних та поширюваних у певний період часу цінностей, які стають спільними у суспільному вимірі та такими, що лежать в основі спільної світоглядної концепції [12, с.24]. Культура є вагомим чинником консолідації українського суспільства в цілому.

Суттєва роль у досягненні злагоди належить засвоєнню громадянами суспільно значущих цінностей і норм. Цінності виступають як смисли стратегій життєдіяльності [23, с.19]. Саме ціннісні орієнтації населення задають режим функціонування політичних інститутів і політичних режимів [23, с.46].

Навіть за умови визначення та об'єднання українського суспільства навколо спільних цінностей та наявності сформованої спільної світоглядної концепції має бути запропонований механізм їх впровадження, підтримки та поширення, у процесі чого буде відбуватися формування громадянської свідомості. Однією з ключових складових забезпечення цього механізму є освіта і просвіта, які знаходяться у стані трансформації і також потребують змін.

На даний час в Україні освіта лишається традиційною, а традиційна освіта навчаче знати, а не навчаче вчитися, бо мотивується традиційними зовнішніми чинниками і стимулами (оцінками) при незмінних усталених правилах (автори-таризм). Зміна ціннісних систем в освітній сфері у більшості випадків лишається виключно декларативними зовнішніми атрибутами, прояв чого не свідчить про внутрішні зміни і трансформації. Декларативна зовнішня форма може не відповідати внутрішньому змісту та бути далекою від нього. У такому стані речей криється прихована небезпека – стати механістичними, відкинути думки інших, вбити творчість, яка є проявом духовності кожного і тим, що забезпечує інноваційний поступ розвитку будь-якої соціально-економічної системи, що і призводить у перспективі до позитивних суспільних змін [12, с.25].

Хочемо того, чи ні – зміни відбуваються, тому постійно зростає кількість людей з активною життєвою позицією та готових до активної діяльності по розбудові, розвитку та ствердженню української державності, тому серед переліку цінностей продовжують зростати такі, як гідність і компетентність. Саме ці цінності у більшості формуються освітньою сферою у тісному їх поєднанні з процесами виховання [12, с.25] як основними факторами впливу на світоглядні трансформації такої більшості.

Нетрансформована освіта в Україні продовжує орієнтуватися більш на теорію, ніж на практику, тому не готує кваліфікованих фахівців, здатних працювати в умовах змін та впроваджувати інновації у своїх сферах діяльності. Важливо інтегруватися у процесах підготовки компетентних

фахівців профільним громадським організаціям та державним інституціям, не підмінюючи при цьому понятійний апарат щодо компетентностей професійних духовно-моральними компетентностями, які відносяться не до компетентностей, а до цінностей, і які стають основою прийняття рішень як таких, що стосуються особистого життя, так і таких, що стосуються життя та розвитку соціально-економічних та суспільних систем [12, с.25-26].

Новою парадигмою управління освітою є громадсько-державне управління, що передбачає вплив на удосконалення нормативно-правової бази через розвиток активної позиції членів громад та їх зацікавленості й участі в діяльності освітніх інституцій; самоорганізацію спільнот; дію процедур прямої демократії, де передбачається безпосередня участь членів громад у вирішенні основних питань і реалізації рішень; дію процедур представницької демократії, базованої на виборах; сприйняття громадських об'єднань як соціальних партнерів у процесах взаємодії з державою, з науково-освітніми інституціями, владою і місцевими громадами. І саме просвіта на даному етапі стає основою успіху науково-освітніх трансформацій [14, с.30] та фактором впливу на світоглядну трансформацію як окремих, так і колективних його учасників. З поміж таких учасників є особлива категорія громад – сім'я, яка жодним чином не повинна бути виключена із такої взаємодії.

Тепер щодо чинників впливу на формування ціннісних орієнтацій, до яких, як згадувалось вище, належать політичні, економічні, соціальні, культурологічні, організаційно-правові та інформаційно-психологічні. Серед переліку їх складових означаємо декілька з них: невизнання державою пріоритетності виховання дітей і молоді; зосередження освіти, у першу чергу, на функції надання знань; невідповідність молодих батьків та молоді до сімейного життя; переоцінка цінностей у громадян; нехтування громадянами етичними нормами, традиційними моральними та духовними людськими цінностями, що склалися та формувалися в суспільстві протягом тривалого часу; формування споживацького стилю життя засобами масової інформації та реклами; неготовність сприйняття більшістю молодих людей величезних масивів інформації та її адекватне оцінювання; вплив ЗМІ, телебачення та радіомовлення, нових інформаційних, комп'ютерних та телекомунікаційних

технологій на морально-психологічний стан населення та, у першу чергу, – на підростаюче покоління і молодь [17].

З огляду на сучасні реалії розвитку України, особлива увага у процесі формування цінностей повинна приділятися процесам формування патріотизму і національної самосвідомості українського народу, що дозволить забезпечувати такі цінності, як: особиста ідентифікація зі своєю нацією, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини, віра в її духовні сили та майбутнє; воля до праці на користь народу; вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку; передача новим поколінням надбань духовної культури нації; система вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією [4].

Основними носіями моральних цінностей українці називають сім'ю, державу, церкву та навчальні заклади. При цьому сім'я є джерелом моралі для трьох чвертей опитаних. Роль держави у моральному вихованні людини є вищою за роль церкви, але при цьому остання формує вищі моральні цінності, ніж держава чи школа [7, с.82].

Сім'я є основою формування цінностей та життєвої позиції особистості. У сім'ї відбувається не тільки фізичне народження дитини, але й первинна соціалізація і виховання, досягається громадська зрілість, здійснюється духовне становлення особистості. У процесі соціалізації відбувається передача новим поколінням надбань духовної культури певної нації та всього людства, формування тієї моделі поведінки і системи цінностей, яку ми називаємо ментальністю, у тому числі системи етичних норм і правил поведінки. Сім'я, впливаючи на систему моральних цінностей кожного її члена, закладає фундамент цієї системи у дитини, який є основою її поглядів у «дорослому» майбутньому [7, с.86]. Усвідомлюючи важливість сім'ї у формуванні цінностей підростаючої особистості, митрополит Андрей Шептицький неодноразово наголошував на великій місії української родини: «Слаба та нещасна така суспільність, що складається з нещасних родин! Тому даремним було б зусилля забезпечити народові добробут, силу й щастя, а не подбати насамперед про те, що є першою умовою щастя й сили кожного зокрема» [20, с.19]., «Треба, передусім, вишукати й найти для кожного такий ґрунт, на якому він міг би почуватися свobodним і щасливим! - на якому міг би рости в

силу та свobodно розвиватися; на якому міг би заспокоїти потреби свого розуму й серця, тіла і душі! А тією основою людського життя є саме родина» [22, с.28-29], «Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, як всі добра світа! Хоть би Ви не мали що дітям лишити, якщо дасте їм правдиву побожність, як научите їх чесної праці, як устережете їх від неморальності, то лишите їм в спадщині добро, яке їм може дати» [22, с.21], «Бо родинний порядок є основою цілого суспільного ладу» [22, 28], «Родина – то теж основа нашої майбутності» [22, с.29].

Варто замислитися над відповіддю українців щодо ролі держави у моральному вихованні людини. Дослідження коаліції громадських організацій «Роль релігійних цінностей у вихованні високоморальних громадян», оприлюднені в січні 2012 року [2], продемонстрували, що держава не в повній мірі використовує потенціал релігійного виховання, здатний формувати моральні цінності у суспільстві. Так, порівняльний аналіз впливу виховання на підставі релігійних цінностей на моральний стан суспільства між Львівською і Луганською областями України яскраво продемонстрував, як наявність чи відсутність духовно-морального компоненту виховання у школах безпосередньо впливає на формування ціннісних орієнтацій, усвідомлення персональної відповідальності за долю родини, дитини, сприяє укріпленню інституту сім'ї, духовному зміцненню і оздоровленню нації та відображається через певний час в таких соціальних явищах, як рівень сирітства, співвідношення кількості шлюбів та розлучень, рівень народ-жуваності, у тому числі позашлюбної, рівень дитячих суїцидів, рівень поширення ВІЛ/СНІД та інших хвороб тощо (у Львівській області вивчення предметів духовно-морального спрямування (практикується з 1992 р.) охоплювали 100 % від загальної кількості шкіл та 62,9% учнів 1-11 класів. На відміну від цього викладання предметів духовно-морального спрямування в Луганській області до 2008 року не відбувалося зовсім, а під час дослідження ці навчальні курси викладали лише у 4,8% шкіл та для 1,2% учнів 1-11 класів) [2].

Результати цих досліджень були оприлюднені ще у 2012 році. Ці проблеми, окрім інформаційної війни, мали подальші відповідні наслідки – реальна війна на сході нашої держави.

Для того, щоб будувати стратегії на майбутнє, потрібно досліджувати, аналізувати та розуміти поточний

існуючий сучасний стан речей своєї держави. Тезово подамо дещо з таких досліджень та аналізу, представленого 26 квітня 2017 року учасниками Міжнародного форуму «Україна: як просуватись до миру під час війни?» у м. Києві, а саме [12, с.26-27]:

- кордон зіткнення цивілізації пролягає через Україну;
- війна, якій приписують напрямок прогресу, не є цим напрямком;
- мир – єдиний справжній напрямок прогресу;
- справжній прогрес починається з наших думок і цінностей;
- культ миру лежить в площині взаємовідповідальності та інтеграції між усіма суспільними групами;
- примирення людських спільнот означає зосередити свою свідомість на досягненні миру, залишивши принцип толерантності і звернувшись до принципу діалогу, через який поширюються їх спільні цінності, що виходять за рамки цих спільнот через суспільний діалог;
- суспільний діалог стає щоденним соціальним зобов'язанням та основним у вирішенні конфліктів і передбачає збереження гуманізму в кожному з нас;
- діалог – це не перемовини з компромісами, а те, що призводить до пізнання різності кожного з його цінностями з подальшим формуванням та визнанням спільних цінностей та їх використання і поширенням задля досягнення спільного бажаного результату – досягнення суспільної злагоди, прогресу і вдосконалення зовнішнього простору;
- якщо ми не пізнаємо один одного у результаті діалогу, то забезпечимо конфліктний тип поведінки того, кого не знаємо, а отже, не узгодимо спільну світоглядну концепцію по досягненню стратегічної мети та не забезпечимо процес інтеграції;
- Україна може йти іншим шляхом, ніж країни Європи;
- реальна сучасна боротьба – боротьба за свідомість людей;
- інструментарій у боротьбі за свідомість людей:
  - інформація;
  - освіта;
  - виховання;
  - інститути держави завжди були і будуть загрозою до добробуту людей;
  - спочатку потрібно зміцнити інститути державної влади, які впроваджуватимуть зміни;
  - безпека як цінність втрачається, коли традиціоналісти і ті, хто хоче змін, вступають у конфронтацію;

- кредиту зовнішньої безпеки, як інші країни Євросоюзу Україна немає, тому українська безпека всередині;

- умови для формування відчуття безпеки:

- захист людської гідності;
- освіта;
- гуманістичні акції;
- формування рівня свідомості.

Історія суспільного розвитку свідчить, що саме проблема цінностей стає ключовою на етапах трансформації суспільства. Морально здорове суспільство здатне витримати найтяжчі політичні, економічні, соціальні й міжнародні випробування [7, с.79].

Тому так важливо у період змін та суспільної трансформації кожному і всім піднятися до розуміння необхідності духовного росту через усвідомлення не лише цього росту як потреби особистісної, а й суспільної, і бути відповідальними за те суспільство, що створюється нами, перед прийдешніми поколіннями [4].

З огляду на те, що соціум надає індивідууму широкі можливості та свободу вибору, кожна людина, як жива відкрита саморегулююча система з унікальним набором здібностей, нахилів, талантів, генетичних особливостей може свідомо чи несвідомо включатися в перетворення оточуючого середовища та виступати при цьому або його творцем або руйнівником [16, с. 15]. У своїй свободі людина може чинити так, як їй дозволяють її можливості, але із можливого вона вибирає вчинок у відповідності зі своїми моральними установками. Лише зважені на терезах колективної діяльності вчинки, як еволюціонуючої «суспільної моралі», незалежно від їх початкових оцінок – егоїзм чи альтруїзм, з часом отримують свою об'єктивну ситуаційну оцінку [8]. По мірі росту світогляду по відношенню і через призму ланцюжка: - я, сім'я, організація, нація, раса, людство, - людина постійно розширює свій моральний горизонт і вибудовує певну ієрархію цілей, які тарують шлях від самоствердження – до усвідомлення єдності буття. Усвідомлення єдності буття – це найвищий рівень людської свідомості, - духовність, якій притаманна повна свобода творення і за якою стоїть найвища міра відповідальності за наслідки своєї діяльності у соціумі [5, с. 162].

Людина, у процесі свого саморозвитку використовує інформацію, що надходить із зовнішнього середовища, яка не лише інформує, а й формує нас шляхом відповідного впливу на нашу свідомість та підсвідомість і сприй-

мається тоді, коли співвідноситься із загальноприйнятими уявленнями. Інформація не визнається в соціумі, доки, у процесі своєї концентрації, не буде перетворена на знання. Знання при цьому перестають бути предметом, а перетворюються у взаємовідносини між суб'єктами в соціумі. Саме знання стає тією рушійною силою інформаційного суспільства, завдяки якому разом з формуванням інтелектуально-інформаційного ресурсу держави, додається ще і формування та впровадження високоморальних стосунків. Але не вся інформація і не всі знання, які можна почерпнути із зовнішнього середовища, формують високоморальні стосунки і створюють той державний ресурс, що веде до прогресу нації. Є і така інформація, яка скерована на руйнацію психодуховної структури людини. Саме відповідний рівень свідомості дає змогу людині виважено відноситися до відбору інформації, забезпечити сприйняття чи створити протистояння факторам зовнішнього впливу [5, с.163]. З огляду на бурхливий розвиток різного роду інформаційних мереж та швидкому, а часом і миттєвому доступу до них, та «зависання» в них при несформованих цінностях підростаючого покоління, не готового до відбору релевантної інформації для свого росту і розвитку, може ще більше ускладнювати і поглиблювати вже існуючі проблеми та суспільні наслідки від них. Плюс роботизація процесів виробництва та надання послуг. І хоча Україна ще не так активно, як інші розвинені країни світу, включена в ці процеси, але рухатиметься також у цьому напрямку. І це великий виклик освіти. Наші діти (за Джеком Ма) [1] зможуть конкурувати з машинами тільки тоді, коли буде змінена освіта. Якщо ми не змінимо те, як ми навчаємо, то через 30 років у нас буде велика проблема. Те, як ми навчаємо, те, чому ми вчимо наших учнів – це речі 200-річної давності, і вони базовані на знаннях. Ми не можемо навчити наших дітей конкурувати з машинами – вони розумніші. Ми повинні вчити чомусь унікальному – що машини ніколи не зможуть освоїти. Це так звані «м'які» навички, які потрібно розвивати в наших дітях:

- цінності,
- віра,
- незалежне мислення,
- командна робота,
- піклування про інших.

Такі навички передбачають можливість переходу від залежності через незалежність до взаємозалежності, в основі чого – свобода вибору.

Людина не може бути абсолютно вільною від суспільства. Свобода в будь-якому випадку вже має на увазі взаємодію людини і суспільства з відповідно сформованою суспільною мораллю у період даної взаємодії.

«Суспільна мораль – це система етичних цінностей, правил і норм поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних надбань, уявлень про добро, справедливість, совість, гідність, свободу, відповідальність, громадський обов'язок, спрямованих на творчу самореалізацію людини в усіх сферах життя» [18, с.25].

Структури, здатні створити умови для розкриття і реалізації творчого потенціалу та природних нахилів кожного члена свого колективу, сприятимуть інтелектуальному і духовному розвитку всього суспільства. При цьому духовна складова розвитку, яка лежить в основі відкриття внутрішньої мотивації людини, за якою стоїть не лише бажання власного росту і розвитку, а й бажання і потреба у вдосконаленні оточуючого середовища і висока соціальна відповідальність, здатна буде виконувати свою інноваційну функцію в суспільстві, результатом якої є прогрес цивілізації [5, с.167].

Саме духовність нації визначає і забезпечує інноваційний поступ майбутньої держави, формує у перспективі економічні показники її розвитку та дає змогу визначати і забезпечувати пошуки шляхів розв'язання соціальних проблем та суспільних викликів, де проблема трансформації цінностей стає ключовою. Досить тяжко такій трансформації піддаються цінності старшого покоління, яке засвоїло їх через радянську освітню систему. Але орієнтація на молодь дозволить пришвидшити трансформацію цінностей через трансформацію освітньої системи, орієнтовану не лише на надання знань, а й на виховання та формування відповідних цінностей, в основі чого стоятиме діалог. Сучасні методи ведення діалогу потребують нашої готовності до навчання і побудови нових форм стосунків, які формують ставлення до іншої сторони як до рівного і є інтегралом до зворотної комунікації, що забезпечує розвиток подальших перспектив співпраці. Таких вмінь і навичок потребує в Україні і освітній діалог, який варто розглядати як основу механізмів трансформації суспільних цінностей. Те, які цінності у молодого покоління сформує сучасна освіта, впливатиме на перспективи розвитку їх, як особистостей, так і держави в цілому у перспективі. При цьому варто звернути

увагу на збереження традиційних цінностей та формуванню так званих «модерних» цінностей, які не повинні сліпо прийматися та нав'язуватися українцям на державному рівні, а й мати час та змогу бути адаптованими до українських реалій [6].

Саме сьогодні, коли дефіцит духовної культури усвідомлюється як одна з головних перешкод на шляху оновлення суспільства, духовно-моральний розвиток особистості виступає одним із найактуальніших завдань науково-освітніх трансформацій. Цей процес у великій мірі залежить від перегляду атеїстично-матеріалістичного світобачення змісту всіх навчальних предметів і наукових досліджень та відмови від нав'язування виключно атеїстичного світогляду, яким покеровуються у своїй більшості українські освітні та наукові заклади по даній час [14, с.29].

За підростаючим поколінням – відродження чи занепад українського суспільства. Що ж має лягти в основу доктрини відродження розвинутого українського суспільства? Однозначно – об'єднання навколо спільних ціннісних орієнтацій та процесу їх сприйняття та поширення суспільною більшістю наших співвітчизників, що має бути задіяне і як інструмент державної політики, і як фактор взаємозбагачення та пошанування відмінностей кожної людини, і як соціальний капітал сучасного суспільства, і як основа формування особистості. У даному суспільному процесі немає зайвих ланок, в яких би не потрібно було прикладати до його забезпечення максимум зусиль – сім'я, дитячі садки, школи, вищі навчальні учбові заклади, науково-дослідні інститути, громадські організації, державні інституції тощо.

Візія сучасної науково-освітньої сфери має бути сформована через призму бачення: - Яких громадян хочемо мати у своїй державі?; Яке суспільство хочемо мати, в якому передбачаємо будувати своє майбутнє і майбутнє своїх дітей, онуків та правнуків? – Що я особисто (як батько чи мати, як вчитель, як викладач, як науковець, як громадянин) повинен забезпечити в даному процесі у відповідності до означених цілей? Якщо ми хочемо жити в країні вільних і духовно багатих людей, то мусимо створити такі можливості та умови у наших науково-освітніх закладах, які таких людей виховують [14, с. 29-30]. І тоді із задоволенням будемо констатувати результат своїх зусиль на цьому поприщі через відгуки підростаючого покоління: «Ваш урок дав змогу

зрозуміти, що ми – особистості у цьому світі.», «багато висновків щодо необхідності змінювати оточуюче середовище шляхом зміни себе», «Я отримую не лише нові знання, а й почуваюся щасливою!», «Цей урок дає мені зрозуміти, хто ти насправді, і допомагає розкрити свою душу.», «завдячуючи цим урокам, я вчуся жити і любити», «Ми завжди чекаємо на цей урок!» [13].

З огляду на сучасні реалії розвитку України науково-освітні трансформації повинні безпосередньо торкатися та впливати на формування патріотизму і національної самосвідомості кожного її громадянина, сприяти особистій ідентифікації зі своєю нацією та відповідальністю перед нею, усвідомленням спільності власної долі з долею Батьківщини, вірою в її духовні сили та майбутнє. Дана потреба підтверджується мудрими словами, проголошеними ще в 1941 році митрополитом Андреем Шептицьким: «Завдання українського народу буде в тому, щоб створити такі суспільно-християнські обставини, які запевнювали б громадянам правдиве і стає щастя та мали досить внутрішньої сили, щоб поборювати відцентрові тенденції внутрішнього розладу і успішно захищати межі від зовнішніх ворогів. Такою могутньою та такою, що забезпечує щастя всім громадянам організацією може бути Батьківщина тільки тоді, коли не буде цілістю, зложеною штучно з різних і різнорідних частин, а подібним до моноліту організмом, себто тілом, оживленим одним духом, що з внутрішньої життєвої сили розвивається, доповнює внутрішні браки і з природи є здоровим, сильним, свідомим своїх цілей, не тільки матеріальним, але й моральним тілом» [21, с.3-4].

Висновок. Цінності завжди були і будуть найважливішою складовою формування світогляду людини. Цінності визначають стандарти нашої поведінки та свідчать про наш рівень свідомості, який проектується на площину відповідальності за результати прийнятих нами рішень. І хоча цінності не підлягають чіткому раціональному логічному науковому визначенню, але це те, що лежить у площині руху до певного ідеалу і володіє потенціалом блага, та те, що спонукає до дій, спрямованих на досягнення цього блага. І цей рух стосується діяльності усіх учасників будь-яких соціально-економічних систем: сімей, організацій, держав. Практика свідчить про те, і Україна не є виключенням з цього, що саме формування і сповідування в соціумі

відповідних цінностей в конкретний історичний момент його розвитку, здатні сформувавши нову генерацію людей, які стануть ініціаторами і рушіями потужних суспільних змін і трансформацій [15].

Шляху до суспільних трансформацій передують шляхи світоглядних трансформацій. Зміна світогляду дозволяє рухатися шляхом цивілізаційного виробу України.

Питання цивілізаційного вибору країни як суб'єкта світової історії - це передусім вибір способу життя і цінностей, які є визначальними для її громадян на тому чи іншому етапі становлення держави [23, с.7].

Цивілізаційний вибір - це не вибір місця у світі, а вибір парадигми і стратегій реалізації власного розвитку у світі [23, с.7].

Цивілізаційний вибір країни не повинен вступати у суперечність з архетипами її культури й особливостями ментальності її народу. Кожна культура має здійснити свою, закладену в її глибинних основах місію та покликання [23, с.7].

Саме освітні трансформації стають ключовими майбутніх суспільних трансформацій як результат відповідного духовно-морального виховання та формування цінностей підростаючого покоління.

Цінності відіграють визначальну роль у світоглядних трансформаціях як окремого індивіда, окремих громад, так і соціуму та нації в цілому.

Список використаних джерел

1. Белорусский образовательный форум «ПроШколу. Так можно! URL: <https://www.facebook.com/events/2104514366438709/permalink/2117055998517879/> - Назва з екрана.

2. Дослідження коаліції громадських організацій «Роль релігійних цінностей у вихованні високоморальних громадян» URL: http://www.irs.in.ua/files/publications/2012.01.15_research_education_www.irs.in.ua.pdf - Назва з екрана.

3. Комітет ВР підтримав надання церквам права засновувати навчальні заклади. Інститут релігійної свободи. URL: http://www.irf.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1529%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk#.VQ1CaoUoER0.facebook - Назва з екрана.

4. Канафоцька Г.П. Формування цінностей на етапах суспільної трансформації України/ Г. Канафоцька // Матеріали Збірки «Універсальні загальнолюдські цінності» в рамках XV Міжнародного форуму [«Шляхи духовного розвитку людини і суспільства»]. (Київ, 23-24 трав. 2015 р.) - електронний ресурс (CD).

5. Канафоцька Г.П. Від свободи творчості - до суспільної відповідальності/ Г. Канафоцька // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Синергетика і освіта»]. (Київ, 11 бер. 2012 р.) К., 2012. С. 161-167.

6. Канафоцька Г.П. Освітній діалог в механізмах трансформації цінностей/ Г. Канафоцька // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції викладачів і аспірантів [«Соціально-економічні та гуманітарні аспекти світових інноваційних трансформацій»]. (Київ, 30 бер. 2016 р.) - К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2016. - 1 електрон. опт. диск URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenc-30-03.-370.c.-C.129-133>.

7. Канафоцька Г.П. Формування цінностей сучасної людини: фактори, інституції, складові та чинники впливу / Г. Канафоцька // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Механізми управління розвитком організаційної культури ЗНЗ»]. (Київ, 4-5 квіт. 2013 р.) К., 2013. С. 79-86.

8. Канафоцька Г. Чинники формування нової генерації як майбутньої складової управлінської еліти України.// URL: http://kibit.com.ua/rus/publications/?stuff_id=91 - Назва з екрана.

9. Канафоцька Г.П. Організаційна культура навчального закладу: навч. посіб. / Г.П. Канафоцька; Київ. ун-т імені Б. Грінченка, Ін-т лідерства та соціальних наук. К.: Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2011. С.8.

10. Канафоцька Г.П. Сучасна школа в трансформаційному суспільстві та її вплив на формування цінностей підростаючого покоління в контексті відродження духовності нації/ Г. Канафоцька // Проблеми та перспективи управління сучасною столичною школою: зб.наук. ст. за матер. Регіон.наук.-практ. Конф. 2014 - 2015 рр./ за заг. ред. В.Я.Шуть. К.: Київ. Ун-т ім.Б. Грінченка, 2015. С. 12-24.

11. Канафоцька Г. Системні дослідження чинників формування нової генерації як майбутньої складової управлінської еліти України / Г. Канафоцька // Тези доповідей Третьої Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції [«Соціум. Наука. Культура»], (Київ, 29-31 груд. 2008 р. Ч. 1. К., 2009. С. 35.

12. Канафоцька Г.П. Роль і місце цінностей у забезпеченні процесів суспільної інтеграції на сучасному етапі розвитку України / Г. Канафоцька // Збірка матеріалів «Система цінностей третього тисячоліття» в рамках XVII Міжнародного форуму [«Шляхи духовного розвитку людини і суспільства»]. (Київ, 26-27 трав.2017 р.). 62 с. С.22-27. URL - <https://drive.google.com/file/d/14SPHdvRkzJ2c724XeDKEf8Uc3CmLSPol/view> - Назва з екрана.

com/file/d/14SPHdvRkzJ2c724XeDKEf8Uc3CmLSPol/view - Назва з екрана.

13. Канафоцька Г.П. Формування ціннісних орієнтацій учнів профільних класів загальноосвітньої школи у процесі викладання нової парадигми менеджменту - менеджменту творчості/ Г.П. Канафоцька // Освітологічний дис.-курс. 2011. № 1 (3). URL: http://innovations.kmpu.edu.ua/ENFV/2011_1/main.html - Назва з екрана.

14. Канафоцька Г.П. Духовно-моральна складова як основа виховання нової людини в контексті науково-освітніх трансформацій /Г. Канафоцька // Матеріали XVII Київського Міжнародного форуму [«Шляхи духовного розвитку людини і суспільства»]. (Київ, 26-27 трав. 2017 р.). 60 с. С.29-30. URL: <https://mail.ukr.net/desktop#readmsg/15177708573230161402/f0/attach=1> - Назва з екрана.

15. Канафоцька Галина. Формування цінностей нової генерації в умовах суспільних трансформацій. /Галина Канафоцька; LAP LAMBERT Academic Publishing.- International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group. - 2018. 51 с. ISBN: 978-613-8-34621-0. анонс на обкладинці.

16. Канафоцька Г., Куценко Т. Інноваційна функція менеджменту творчості в макроекономічному розвитку України./Г.Канафоцька, Т.Куценко// Експрес-новини: наука, техніка, виробництво.- 1999.- №1-2.- С. 15.

17. Канафоцький М.О. Суспільна мораль в Україні: складові та чинники формування// Тези доповідей X Міжнародного форуму [Етичні та духовні засади розвитку людини та суспільства] (Київ, 14-15. трав. 2010 р.) К., 2010. С.50-53.

18. Концепція захисту суспільної моралі в Україні. Проект./Бюлетень «Вісник Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі.- 2011. - № 2-4. - 48с. - С.25.

19. Мирослав Маринович. Два крила цивілізації URL: <http://zbruc.eu/node/34160> - Назва з екрана.

20. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: документи і матеріали 1899 - 1944 років. - Т.2: Церква і суспільне питання; Кн. 1: Пастирське вчення та діяльність / за ред. А. Кравчук. - Львів, 1998. - 572 с. - С.19.

21. Митрополит Андрей Шептицький. Як будувати рідну хату. - Видавничий відділ Фондації «Справа Патріарха Йосифа» - Тернопіль, 2012. С.3-4.

22. Християнська родина. Із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького. - Львів: Видавництво «АРТОС», 2014. - 180 с. - С.28-29.

23. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь/ ред.кол.:

С.І.Пирожков, О.М.Майборода, Ю.Ж.Шайгородський та ін.; Інститут політичних і етносоціальних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К.: НАН України, 2016. – 284с. ISBN 978-966-02-8191-2. - С.7, 19, 46.

Reference

1. Belorusskyi obrazovatelnyi forum (2018), «ProShkolu. Tak možhno!», URL: <https://www.facebook.com/events/2104514366438709/permalink/2117055998517879/>
2. Doslidzhennia koalitsii hromadskykh orhanizatsii (2015), «Rol relihiinykh tsin-nostei u vykhovanni vysokomoralnykh hromadian» [The role of religious values in the education of high moral citizens], URL: http://www.irs.in.ua/files/publications/2012.01.15_research_education_www.irs.in.ua.pdf.
3. Instytut relihiinoi svobody (2015), Komitet VR pidtrymav nadannia tserkvam prava zasnovuvaty navchalni zaklad [The Verkhovna Rada Committee supported the right of churches to establish educational institutions], URL: http://www.irf.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1529%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk#.VQ1CaoUoER0.facebook
4. Kanafotska, H.P. (2015), «Formu-vannia tsinnostei na etapakh suspilnoi transformatsii Ukrainy» [Formation of values at the stages of the social transformation of Ukraine], Materialy Zbirky «Universalni zahalnoiudski tsinnosti», Kyiv, Ukraine, URL: CD.
5. Kanafotska, H.P. (2012), «Vid svobody tvorchosti – do suspilnoi vidpovidalnosti» [From freedom of creativity - to public responsibility], Materialy Mizhnarodnoi naukovo-prak-tychnoi konferentsii, «Synerhetyka i osvita», Kyiv, Ukraine, pp. 161-167.
6. Kanafotska, H.P. (2016), «Osvitnii dialoh v mekhanizmkh transformatsii tsinnostei» [Educational dialogue in the mechanisms of transformation of values], DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity», Kyiv, Ukraine, URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenc-30-03, pp.129-133>.
7. Kanafotska, H.P. (2013), «Formuvannia tsinnostei suchasnoi liudyny: faktory, instytutsii, skladovi ta chynnyky vplyvu» [Formation of the values of a modern person: factors, institutions, components and factors of influence], Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, «Mekhanizmy upravlinnia rozvytkom orhanizatsiinoi kultury ZNZ», Kyiv, Ukraine, pp. 79-86.
8. Kanafotska, H. (2007), «Chynnyky formuvannia novoi heneratsii yak maibutnoi skladovoi upravlinskoj elity Ukrainy» [Factors of formation of a new generation as a future

component of the governing elite of Ukraine], URL: http://kibit.com.ua/rus/publications/?stuff_id=91

9. Kanafotska, H.P. (2011), «Orhanizatsiina kultura navchalnoho zakladu: navch. posib.» [Organizational culture of an educational institution], Kyiv. un-t imeni B. Hrinchenka, Kyiv, Ukraine, p.8.
10. Kanafotska, H.P. (2015), «Suchasna shkola v transformatsiinomu suspilstvi ta yii vplyv na formuvannia tsinnostei pidrostaiuchoho pokolinnia v konteksti vidrodzhennia dukhovnosti natsii» [The modern school in a transformational society and its influence on the formation of the values of the younger generation in the context of the revival of the spirituality of the nation], Problemy ta perspektyvy upravlinnia suchasnoiu stolychnoiu shkoloiu: zb.nauk. st. za mater. Rehion.nauk.-prakt. Konf. 2014 – 2015 rr., Kyiv. Un-t im.B. Hrinchenka, Kyiv, Ukraine, pp. 12-24.
11. Kanafotska, H. (2009), «Systemni doslidzhennia chynnykiv formuvannia novoi heneratsii yak maibutnoi skladovoi upravlinskoj elity Ukrainy» [System researches of factors of formation of a new generation as a future component of the administrative elite of Ukraine], Tezy dopovidei Tretoi Vseukrainskoi nauk.-prakt. internet-konferentsi, «Sotsium. Nauka. Kultura», 29–31 hrud. 2008 r. – Ch. 1., Kyiv, Ukraine, p. 35.
12. Kanafotska, H.P. (2017), «Rol i mistse tsinnostei u zabezpechenni protsesiv suspilnoi intehratsii na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy» [The role and place of values in ensuring the processes of social integration at the present stage of Ukraine's development], Kyiv, Ukraine, pp.22-27, URL: <https://drive.google.com/file/d/14SPHdvRkzJ2c724XeDKEf8Uc3CmLSPol/view>
13. Kanafotska, H.P. (2011), «Formuvannia tsinnisnykh oriantatsii uchniv profilnykh klasiv zahalnoosvitnoi shkoly u protsesi vykladannia novoi paradyhmy menedzhmentu – menedzhmentu tvorchosti» [Formation of value orientations of students of profile classes of a secondary school in the process of teaching a new paradigm of management - management of creativity], Osvitlohichnyi dyskurs, vol.№1(3), URL: http://innovations.kmpu.edu.ua/ENFV/2011_1/main.html
14. Kanafotska, H.P. (2017), «Dukhovno-moralna skladova yak osnova vykhovannia novoi liudyny v konteksti naukovo-osvitnikh transformatsii» [Spiritual and moral component as the basis of education of a new person in the context of scientific and educational transformations], Materialy KhVII Kyivskoho Mizhnarodnoho forumu, «Shliakhy dukhovnoho rozvytku liudyny i suspilstva», 26-27 trav. 2017 r., Kyiv, Ukraine, pp. 29-30. URL:

<https://mail.ukr.net/desktop#readmsg/15177708573230161402/f0/attach=1>

15. Kanafotska, Halyna (2018) «Formuvannia tsinnostei novoi heneratsii v umovakh suspilnykh transformatsii» [Formation of values of a new generation in conditions of social transformations], LAP LAMBERT Academic Publishing.- International Book Market Service Ltd., membe of OmniScriptum Publishing Group, ISBN: 978-613-8-34621-0.
16. Kanafotska, H., Kutsenko, T. (1999), «Innovatsiina funktsiia menedzhmentu tvorchosti v makroekonomichnomu rozvytku Ukrainy» [Innovative function of creativity management in macroeconomic development of Ukraine], (1999), Ekspres-novyny: nauka, tekhnika, vyrobnytstvo, vol. 1-2, p. 15.
17. Kanafotskyi, M.O. (2010), «Suspilna moral v Ukraini: skladovi ta chynnyky formuvannia» [Public morality in Ukraine: the components and factors of formation], Tezy dopovidei Kh Mizhnarodnoho forumu, «Etychni ta dukhovni zasady rozvytku liudyny ta suspilstva», 14-15. trav. 2010 r., Kyiv, Ukraine, pp.50-53.
18. «Kontseptsiiia zakhystu suspilnoi morali v Ukraini. Proekt.» [The concept of protection of public morality in Ukraine] (2011), Biuleten «Visnyk Natsionalnoi ekspertnoi komisii Ukrainy z pytan zakhystu suspilnoi morali, vol. 2-4. Kyiv, Ukraine, p. 25.
19. Marynovych, Myroslav (2015), Dva kryla tsyvilizatsii, [Two wings of civilization], URL: <http://zbruc.eu/node/34160>
20. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: zhyttia i diialnist: dokumenty i materialy 1899 - 1944 rokiv [Metropolitan Andrey Sheptytsky: life and work: documents and materials from 1899 to 1944] (1998), T.2: Tserkva i suspilne pytannia; Kn. 1: Pastyrskie vchennia ta diialnist, Lviv, Ukraine, p.19.
21. Mytropolyt Sheptytskyi, Andrei (2012), «Yak buduvaty ridnu khatu» [How to build a home hut] - Vydavnychi viddil Fundatsii «Sprava Patriarkha Yosyfa», Ternopil, Ukraine, pp.3-4.
22. Khrystyanska rodyna. Iz pastyrskoho vchennia Mytropolyta Andreia Sheptytskoho. [Christian family From the pastoral teaching of Metropolitan Andrey Sheptytsky] (2014), «ARTOS», Lviv Ukraine, pp.28-29.
23. Syvilizatsiinyi vybir Ukrainy: paradyhma osmyslennia i stratehiia dii: natsionalna dopovid [Ukraine's Civilizational Choice: a Paradigm of Understanding and a Strategy for Action: a National Report] (2016), ISBN 978-966-02-8191-2, NAN Ukraine, Kyiv, Ukraine, pp. 7, 19, 46.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2020 р